

Linda C. McClain i Daniele Cere (ur.), WHAT IS PARENTHOOD? Contemporary debates about the family.

New York University Press:
New York and London, 2013., 392 str.

U knjizi *Što je roditeljstvo? Suvremene debate o obitelji* urednika Daniela Cere i Linde C. McClain, mnogobrojni autori iz različitih znanstvenih disciplina pokušavaju dati odgovor na ovo pitanje. Oni iznose suvremeno teorijsko, ali i zakonsko-pravno shvaćanje i definiranje roditeljstva i braka. Knjiga je podijeljena na osam cjelina i šesnaest poglavlja.

U prvoj cjelini *Što je roditeljstvo? Prijedlog dva modela*, autori Daniel Cere i Linda C. McClain, iznose dva pristupa, integrativni („integrative“) i razlikovni („diversity“) pristup. Autori nude podjelu na ova dva modela kako bi olakšali razumijevanje teorijskog okvira unutar kojeg raspravljamo o pitanjima roditeljstva, obitelji i braka. U prvom poglavlju *Prema integrativnom pristupu roditeljstva*, autor Daniel Cere posebno objašnjava integrativni model. On ga opisuje kao već poznati, tradicionalni model koji roditeljstvo shvaća kao prirodni odnos koji proizlazi iz potrebe za biološkom reprodukcijom muškarca i žene koji su u braku ili posvajanjem. Autor navodi da se naziva integrativnim jer se brak shvaća kao integracija odnosa muškarca i žene, a time se definira njihova seksualnost, reprodukcija i roditeljstvo. Unutar integrativnog okvira mogu se svrstati i teorije privrženosti, nasljednosti, emocionalne psihologije. Zastupnici ovog modela naglašavaju važnost bračnog odnosa između muškarca i žene i pretpostavljaju da je za zdrav razvoj djece potrebna biološka povezanost, značajnost spolne razlike, prepoznavanje stvarnih djetetovih potreba i djetetovo pravo na oba biološka roditelja. Naglašavaju potrebu jačanja braka kao institucije i važnost bračnog roditeljstva kao najboljeg za dijete te sami postavljaju pitanje etičnosti korištenja umjetno potpomognute oplodnje ili ART-a (assisted reproductive technology). U

drugom poglavlju *Razlikovni pristup (ili pristup višestrukog roditeljstva) u obiteljskom životu i obiteljskom pravu*, autorica Linda C. McClain nudi objašnjenje ovog modela. Ona upućuje na pojavu raznolikosti i većeg broja različitih oblika obiteljskog života, te naglašava da je za roditeljstvo u suvremenom dobu važnija kvaliteta odnosa ili privrženost između odraslih i djece. Ona smatra da definiranje braka kao odnosa između odraslih osoba suprotnog spola ili roditeljstva kao biološke povezanosti između roditelja i djece nisu dovoljne kako bi se pomoću njih definiralo roditeljstvo ili obitelj. Ona tvrdi kako su istraživanja pokazala da za optimalni razvoj djece nisu nužno potrebni i otac i majka. Jednako tako, prepoznaje da ni definiranje intimnih veze između odraslih nije uvijek dovoljna odrednica obitelji s obzirom na postojanje različitih oblika tog odnosa (izvanbračni odnosi, gay odnosi i sl.). Ovaj model je više usmjeren na proučavanje funkcioniranja obitelji nego na njenu formu. Kako bi naglasili važnost funkcioniranja odnosa, nužno je priznati roditelje roditeljima i ako oni nemaju biološku ili formalnu vezu. Stoga, i roditeljska dužnost i pravo je da budu autonomni, odgovorni te da potiču razvoj zdrave privrženosti i ostvaruju dobro i odgovorno roditeljstvo. U ovom pristupu naglašene su spolne uloge muža/žene i majke/oca te se zagovara jednakost i komplementarnost između rodnih uloga kao temeljna norma ponašanja. Ovaj pristup daje podršku onom zakonu u obiteljskom pravu koje prepoznaje i podržava različite mogućnosti i oblike u kojima se javlja odnos između roditelja. Jedino tako se može ostvariti pravo djeteta na kvalitetno roditeljstvo bez obzira na formu. Unutar ovog teorijskog okvira postoje dvije struje koje daju različiti naglasak na definiranje obitelji.

Jedna, koja naglašava da je važno da društvo prihvati i prizna mogućnost različitih oblika braka i obitelji na formalnoj razini i druga, koja zastupa tvrdnju da svako dijete ima pravo na kvalitetno roditeljstvo te da društvena podrška mora biti usmjerena roditeljstvu i stvarnim potrebama djece.

Druga cjelina obrađuje temu *Institucije: je li roditeljstvo moguće odvojiti od braka (ili partnerstva)? Kada govorimo o stvarnoj brzi za djetetovu dobrobit?*, u kojoj se objašnjava pitanje institucionalne potpore roditeljstvu. U trećem poglavlju *Ne-partnerski brakovi i roditeljstvo*, autorica Judith Stacey tvrdi da termin jedinstvenosti (ili univerzalnosti) i pluralizam bolje opisuje perspektivu koja nam pomaže u opisanju promjene u obitelji i njene raznolike forme. U ovom poglavlju autorica se služi etnografskim opisom kako bi prikazala dvije kulture koje imaju različite oblike sklapanja braka, matrilinearno društvo na jugu Kine i poligamno u Južnoj Africi. Ovim primjerom autorica potkrepljuje svoj stav da preterano usmjeravanje na važnost braka za djetetovu dobrobit, prema integrativnoj perspektivi, nije dobro za djecu onda je to priznanje i podrška različitim oblicima braka. U četvrtom poglavlju *Antropološki okvir za integrativni model*, autor Peter Wood tvrdi da su društva općenito organizirana u obiteljskoj formi u kojoj djeca imaju oca i majku koji imaju primarnu odgovornost odgoja svoje djece te se koristi ovim primjerom kako bi pokazao suprotno stajalište od autorice Stacey. Tvrdnja da sva društva poznaju normu ponašanja roditelja i važnosti nasljedstva, mogu poslužiti u razumijevanju važnosti te norme za društvo. U ovom poglavlju autor se koristi etnografskim opisima društava u kojima su djeca dodijeljena samohranim majkama ili očevima te druge opise kojima potkrepljuje stavove integrativnog modela roditeljstva.

Treća cjelina *Prava: čijim pravima se kockamo? Kako bi prava odraslih i djece trebala oblikovati zakon o roditeljima?*, obrađuje pitanja koja se odnose na definiranje i reguliranje roditeljstva, te odnos prava djece i roditelja. U petom poglavlju *Legalno roditeljstvo, prirodno i zakonsko pravo i najbolji interes djece iz integrativne perspektive*, autor Don Browning se poziva na integrativnu perspektivu u promišljanju djetetovih prava koja se temelji na prirodnom pra-

vu u kršćanskoj tradiciji. On tvrdi da prirodno pravo naglašava pravo na prirodni odnos i brak roditelja kao središte prava djece. Prirodno pravo se veže uz reproduktivno kojim se obvezuje roditelje na odgoj svoje djece, a time štiti pravo djeteta na odgoj od strane njegovih roditelja. Browning kritizira obiteljski zakon koji otuđuje od prirodnog zakona i podržava razlikovni model. U šestom poglavlju *Obiteljska raznolikost i prava roditelja*, autor David D. Meyer propituje jesu li prava djece dovoljna kako bi se obuhvatio stvarni koncept roditeljstva ili ona ipak podržavaju sliku idealne obitelji tj., roditelja oba spola koji su u legalnom braku. On svoje tvrdnje potkrepljuje prikazom prakse djetetovih prava u različitim državama. Zaključuje kako su djetetova prava u svojoj osnovi usmjerena na formuliranje odnosa roditelja, a ona se ne mogu smještati i ograničavati unutar definicije bračnih odnosa.

Četvrta cjelina *Djetetovi ishodi i oblici roditeljstva: daje li jedan model u prosjeku, bolje rezultate djece? Za društvo?*, donosi usporedbu dvaju navedenih modela te mogućih ishoda koji oni mogu imati na razvoj djece. U sedmom poglavlju *U korist integrativnom roditeljstvu*, autorica Margaret F. Brinig iznosi tvrdnje koje potkrepljuju integrativni model roditeljstva. Ona tvrdi da u formalno-legalno definiranom braku kao odnosu između muškarca i žene te odnosu između roditelja i djeteta, djeca imaju veću dobrobit. Ovu tvrdnju potkrepljuje istraživanjima međurasnih brakova kako bi objasnila utjecaj okolinskih činitelja na djetetove razvojne ishode. Pored toga ključnim čimbenicima u razvoju djece smatra stabilnost odnosa između roditelja, roditeljsku toplinu i podršku okoline, a posebno objašnjava važnost religijske pripadnosti obitelji i utjecaj vršnjaka. U osmom poglavlju *Razvojni ishodi djece koja su odrasla s lezbijskim i gay roditeljima*, autorica Fiona Tasker promatra povezanost djetetovih razvojnih rezultata i netradicionalnih oblika bračnih odnosa. Ona prepoznaje da se i država i obiteljska politika bori s pitanjem priznanja ovakvih oblika braka i obitelji jer postoje istraživanja koja pokazuju da su djeca iz takvih obitelji stigmatizirana i zbog toga u nepovoljnijem položaju. Iznosi suvremena istraživanja koja dokazuju da djeca koju su odgajali gay roditelji nemaju lošije razvojne ishode od djece koju odgajaju heteroseksualni roditelji te zaključuje da je za

djetetov optimalni razvoj potrebnije kvalitetno roditeljstvo, pristup izvorima i društveno okruženje obitelji. To je činjenica koja se mora prihvatiti kako bi ostvarili djetetovu dobrobit.

Peta cjelina *Privrženost: (koliko) važna je biologija?*, obrađuje temu važnosti privrženosti za ostvarenje osjećaja pripadnosti roditeljima/skrbnicima za djetetov optimalni razvoj. U devetom poglavlju autori Terence E. Hebert, Ellen Moss, Daniel Cere i Hyun Song, pod nazivom *Biološke i psihološke dimenzije integrativne privrženosti*, istražuju biološku i psihološku osnovu privrženosti. Autori polaze od biološke osnove i važnosti razvoja privrženosti za evoluciju čovječanstva, a zatim je povezuju s razvojem ponašanja pojedinaca i važnosti za društvo. Pozivaju na sustavno istraživanje važnosti privrženosti i njene biološke osnove. Upozoravaju da je potreban veći oprez jer olako prihvaćanje prava na slobodu izbora može u konačnici imati veću posljedicu na zdravi razvoj osjećaja privrženosti. U desetom poglavlju *Roditeljstvo je važno: perspektiva privrženosti*, autori Howard Steele i Miriam Steele istražuju utjecaj Bolwbijeve teorije privrženosti na kreiranje obiteljske politike. Privrženost je jedan od ključnih osjećaja koji ima pozitivan i važan utjecaj na djetetov razvoj. Djetetu je, za njegov razvoj u emocionalnu i socijalnu zrelu osobu, važno da razvije osjećaj privrženosti sa svojim roditeljima, kao i što je važna razina roditeljske zrelosti.

Šesta cjelina *Rodna jednakost, rodne razlike i roditeljstvo: postoje li rodne razlike u roditeljstvu? Trebaju li razlike i biti razlike?*, donosi pitanje rodne jednakosti i podržavanje kreiranja obiteljske politike koja teži priznavanju važnosti uloge majke i oca te zauzimanje rodno neutralne pozicije. U jedanaestom poglavlju *Rod i roditeljstvo: projekt jednakosti u obiteljskom zakonu u našem empirijskom vremenu*, autorica Susan Frelich Appleton iznosi odnos rodne jednakosti i različitosti s obzirom na oba modela. Ona tvrdi da razlikovni model doprinosi većem isticanju razlike između spolova, a integrativni podupire postojanje rodni stereotipa. Ustavna vrijednost obiteljskog zakona bi trebala priznavati pravo na rodnu jednakost jer je to ulog za razvoj djece u buduće zrele odrasle jedinke. U dvanaestom poglavlju *Može li roditeljstvo bi jednako? Promišljanje jednakosti i rodni razlika u roditeljstvu?*, autorica Andrea

Doucet se slaže s tvrdnjom o postojanju ograničenja u kreiranju zakona za rodnu ravnopravnost. Za razliku od integrativnog modela autorica ne naglašava biološku povezanost s rodni razlikama, već naglašava važnost doživljaja roditeljstva iz iskustva očeva i majki. Ona smatra da prihvaćanje rodne neutralnosti nužno ne znači i nepostojanje razlike između očeva i majki. Na primjeru kanadskih roditelja i njihovog iskustva opisuje kako roditelji doživljavaju roditeljstvo i kako taj doživljaj utječe na postojanje razlika. Ona se zalaže za promjenu fokusa u priznavanju rodne jednakosti kako bi se naglasilo postojanje razlike, ali i unijelo promjene u zakon o porodičnoj dopustu.

U sedmoj cjelini *Globalizacija i roditeljstvo: kako imigracije obitelji i transnacionalno iskustvo oblikuje roditeljstvo? Kako se odražava na raspravu o roditeljstvu?*, iznose se implikacije globalnih migracija na obitelj i obiteljski život. U trinaestom poglavlju *Transnacionalizam u srcu: obiteljsko okrilje preko granice*, autori Carola Suarez-Orozco i Marcelo M. Suarez-Orozco raspravljaju o značenju obitelji, obiteljskog i obiteljske jedinice u transnacionalnom okruženju koje karakteriziraju globalne migracije. Prema integrativnom pristupu, imigracije nužno nose sa sobom i promjene unutar samih obitelji te rascjep u formi i njenom funkcioniranju. Kako bi obitelji zadržale idealnu sliku, kakvu zastupa integrativni pristup, članovi obitelji koji žive izvan svoje domovine često kreiraju ideju o srodstvu, biološkom nasljeđu i ljubavi prema svojoj domovini. U četrnaestom poglavlju *Transnacionalno majčinstvo i modeli roditeljstva: ideološki i intergeneracijski izazovi u filipinskim migrantskim obiteljima*, autorica Rhacel Salazar Parrenas, istražuje dinamiku transnacionalnih obitelji u filipinskom okruženju, koje pod utjecajem globalizacije ima najveću stopu radni migracija. Zbog ovakvog načina života, članovi obitelji više doživljavaju otuđenost, emocionalnu udaljenost i tugu zbog obiteljske razdvojenosti. Autorica se zalaže za oslobađanje od integrativnog modela i prihvaćanje razlikovnog, jer impliciranje da su jedino majke ili idealno poimanje obitelji potrebni za optimalni razvoj djece nužno pridonosi osjećaju tuge i otuđenosti.

U zadnjoj, osmoj cjelini *Što sada? Dati su indikatori, ali može li pasta za zube nazad u tubu? Treba li?*, promišljaju se sve iznesene činjenice te traži

odgovor na formiranje smjera obiteljske politike. U petnaestom poglavlju *Prema ljudskom povezivanju: integriranje potreba i želja žena, muškaraca i djece ka njihovom ujedinjenju*, autorica Elizabeth Marquardt ukazuje na važnost odgovornog roditeljstva jer samo ono može pomiriti razliku između prikazanih modela. Definicija braka zahtijeva ponovno definiranje i isticanje važnosti jedinstvene integracije muškarca i žene, majke i djeteta, te oca i djeteta. Autorica upućuje i na pozitivne promjene koje su se dogodile u društvu pod utjecajem istraživanja roditeljstva, poput: veće kompetencije roditelja, očeve uključenosti u roditeljstvo, smanjenje nasilja unutar obitelji, prihvaćanja različitih oblika obitelji. U šesnaestom poglavlju *Druga strana demografske revolucije: društvena politika i odgovorno roditeljstvo*, autori June Carbone i Naomi Cahn ukazuju na važnost cjelokupnih demografskih promjena koje su imale znatan utjecaj na promjene u obiteljskom životu. Daju moguće rješenje na razliku između integrativnog i razlikovnog modela te, također, pronalaze odgovor u odgovornom roditeljstvu. Nude temeljna načela koja doprinose odgovornom ponašanju roditelja, poput obrazovanja za žene i muškarce, odgađanje

roditeljstva do zrelosti roditelja, prihvaćanje fleksibilnijih stavova o rodnim ulogama i poštovanju individualnog tempa razvoja.

U zaključku, urednici Daniel Cere i Linda C. McClain daju osvrt na knjigu i promišljanja koja se u njoj iznose. Autori iznose opće zaključke koje su ostali autori ponudili u svojim poglavljima te zaključuju da rezultati istraživanja, prirodnih i društvenih znanosti, o ovom pitanju imaju stvaran utjecaj na smjer i kreiranje obiteljske politike i određene društvenih vrijednosti i normi.

Ovo je knjiga koja izravno propituje stvarnu potporu i regulaciju obiteljskog prava u društvu. U svakom poglavlju autori odgovaraju na postavljeno pitanje, ovisno o tome zastupaju li integrativni ili razlikovni model. No, u knjizi se ne iznose samo tvrdnje koje zastupaju pojedini modeli, već i kritika i doprinos svakog od modela. Ova knjiga može biti zanimljiva svakom onom čitatelju koji traži interdisciplinarno razumijevanje suvremenog roditeljstva i pomoći mu u kreiranju osobnog stajališta i okvira unutar kojeg promatra ovo kompleksno područje.

Anita Mandarić Vukušić